

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Evaluatie subsidie *Jong Leren Eten*

Werking van de regeling
schooljaar 2018-2019

Leeswijzer

Deze factsheet beschrijft op hoofdlijnen de resultaten van de evaluatie van de subsidieregeling Jong Leren Eten. Het motto van deze regeling is 'Lekker naar Buiten!'. Het doel van de evaluatie is zicht krijgen op de werking van de regeling in de eerste subsidieronde (van in totaal drie rondes). In hoofdstuk 1 staat de achtergrond en aanpak van de evaluatie van de subsidieregeling beschreven. Hoofdstuk 2 beschrijft de uitvoering en werking van de regeling op het gebied van financiën, menskracht, aanvragen en toekenningen, activiteiten en bereik, en doorwerking. Hoofdstuk 3 bevat conclusies en aanbevelingen. Resultaten worden gebruikt voor de derde subsidieronde. De factsheet sluit af met bijlagen over het programma Jong Leren Eten, de onderzoeksactiviteiten, gesprekspartners en webstatistieken.

1 Inleiding

1.1 Programma Jong Leren Eten

Jong Leren Eten is een programma waarin de rijksoverheid, provincies, onderwijs en maatschappelijke organisaties samenwerken. Van 2017 tot en met 2020 willen zij kinderen en jongeren structureel in aanraking laten komen met informatie en activiteiten over voedsel. Met als uiteindelijk doel dat kinderen en jongeren leren om gezonde én duurzame keuzes te maken. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) voert het programma Jong Leren Eten 2017-2020 (programma JLE) uit in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en in afstemming met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Het programma JLE bestaat uit vijf programmaliijnen (bijlage 1). Programmalijn 3 is de subsidieregeling Jong Leren Eten.

1.2 Subsidiereregeling Jong Leren Eten

Alle scholen in het primair, voortgezet en het middelbaar beroepsonderwijs kunnen de subsidie Jong Leren Eten aanvragen voor activiteiten in drie categorieën: moestuinieren, koken of een excursie of gastles over voeding. De subsidie Jong Leren Eten (subsidie JLE) beslaat drie rondes: schooljaar 2018-2019, schooljaar 2019-2020 en schooljaar 2020-2021. Omdat de rondes over drie schooljaren verspreid zijn, loopt de subsidieregeling langer dan het programma JLE 2017-2020. De subsidie JLE heeft als motto 'Lekker naar buiten!'.

1.3 Evaluatie

De RVO heeft het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) gevraagd de subsidieregeling JLE (programmaliijn 3) te evalueren voor scholen. Dit om zicht te krijgen op de werking van de regeling in de eerste subsidieronde en

hiervan te leren. De JLE-makelaars (programmaliijn 4) zijn ook betrokken bij de subsidie JLE. Waar relevant is in de evaluatie daarom ook aandacht besteed aan de rol van JLE-makelaars. De resultaten worden gebruikt voor de derde subsidieronde. Deze evaluatie is onder begeleiding van het RIVM uitgevoerd door KWINK groep en in afstemming met GGD GHOR NL van het programma Gezonde school¹ en RVO.

1.4 Onderzoeksaanpak

Veranderlogica

Om uitspraken te kunnen doen over de subsidie JLE is eerst inzicht nodig in de onderliggende aannames over de werking van de regeling. Met betrokkenen bij de regeling is daarom een veranderlogica opgesteld.² De veranderlogica beschrijft stapsgewijs de beoogde werking en impact van de regeling (figuur 1). Vervolgens is voor alle onderdelen van de veranderlogica gekeken welke informatie beschikbaar is (bijlage 2). Aangezien alleen de eerste subsidieronde volledig is afgerond, bleek nog beperkt informatie beschikbaar over de langetermijneffecten van de regeling (outcome en impact).

Aanpak

Voor de evaluatie is informatie verzameld over het programma en de subsidie JLE. Ook is een werksessie georganiseerd met betrokkenen bij het programma waarin

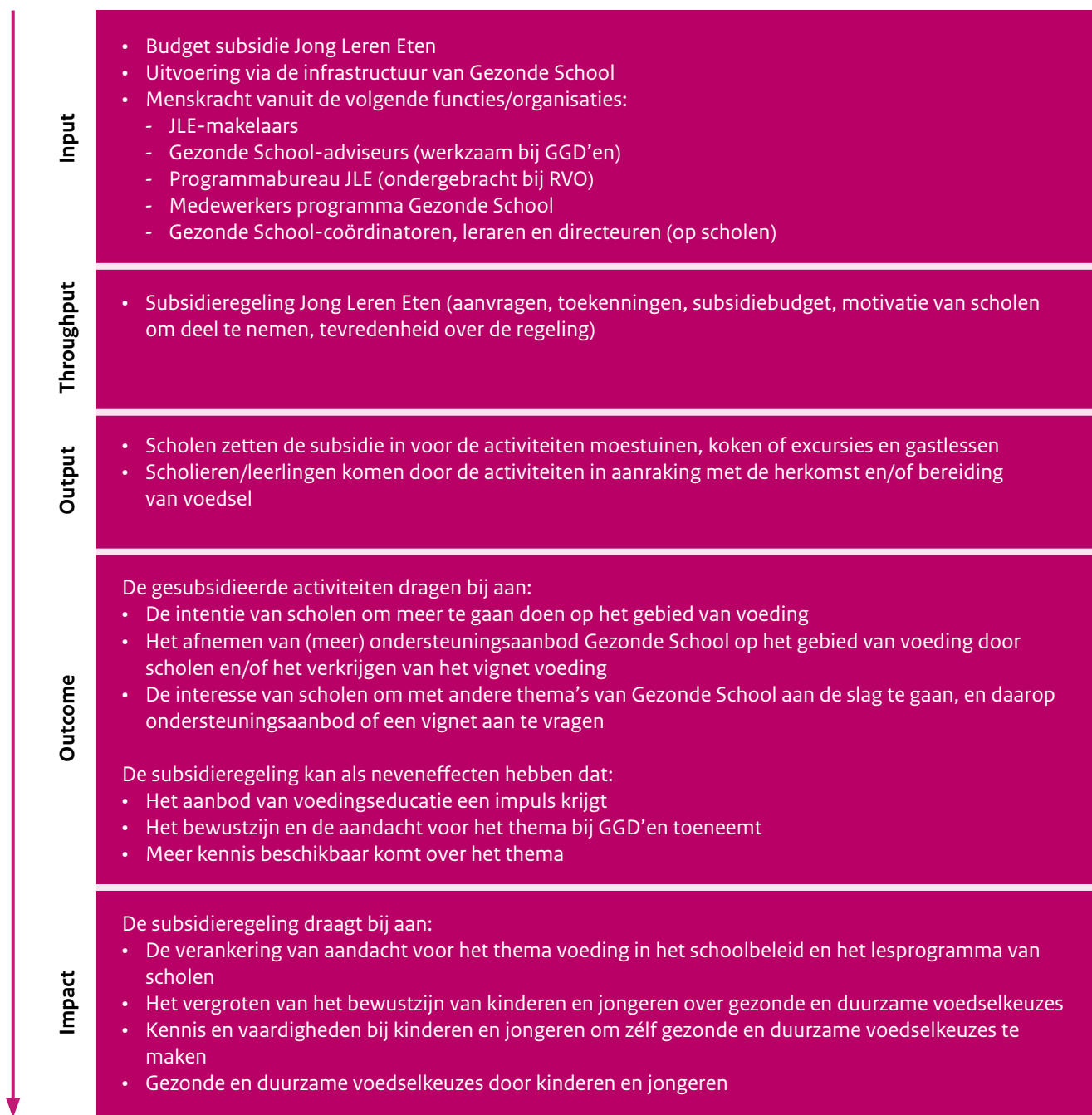
¹ Het programma Gezonde school ondersteunt gezondheidsbevordering in het onderwijs via Gezonde School-aanpak. De partners zijn RIVM, GGD GHOR NL en de onderwijsraden.

² De veranderlogica is opgesteld met betrokkenen vanuit de volgende organisaties/rollen: het RIVM, het Programmabureau JLE (ondergebracht bij RVO), GGD GHOR NL van het programma Gezonde School en JLE-makelaars.

de veranderlogica is opgesteld en uitgewerkt (figuur 1). Vervolgens is verantwoordingsinformatie van deelnemende scholen geanalyseerd en zijn gesprekken gevoerd met

landelijke partijen en personen die regionaal actief zijn (JLE-makelaars, Gezonde school adviseurs en personen werkzaam bij Natuur- en Milieueducatiecentra; bijlage 3).

Figuur 1 Veranderlogica subsidieregeling Jong Leren Eten

2 Uitvoering en werking van de regeling

2.1 Financiën en menskracht

Financiën

Het totale budget voor de subsidie JLE is 2,1 miljoen euro. Hiervan is 1,89 miljoen euro bestemd voor subsidies aan scholen en 210.000 euro (10 procent van het totaal) voor de ontwikkeling, implementatie, uitvoering, monitoring en evaluatie van de subsidie JLE door het programma Gezonde School.¹ Per schoollocatie kan maximaal 2.000 euro subsidie worden aangevraagd.

Menskracht

Vanuit verschillende rollen zijn personen betrokken bij de subsidie JLE. Hieronder worden de vijf belangrijkste rollen beschreven, namelijk JLE-makelaars, Gezonde School-adviseurs, medewerkers van het programma Gezonde School, het programmabureau JLE (ondergebracht bij RVO) en personen die werkzaam zijn op de scholen.

JLE-makelaars

Er zijn 24 JLE-makelaars actief, twee per provincie. In de meeste provincies werken een makelaar vanuit het gezondheidsdomein (vaak in dienst van de GGD) en een makelaar vanuit het duurzaamheidsdomein (vaak in dienst van een Natuur- en Milieu Educatiecentrum) met elkaar samen. De JLE-makelaars verbinden vraag en aanbod van voedingseducatie op provinciaal niveau, denken mee over een samenhangende aanpak voor alle scholen in de provincie en zijn het aanspreekpunt voor partijen die zich bezighouden met voedingseducatie. De JLE-makelaars komen zelf vaak niet op scholen, maar werken nauw samen met adviseurs van de GGD, Jongeren Op Gezonde Gewicht (JOGG) en Natuur- en Milieu Educatiecentra die wel op scholen komen. De JLE-makelaars worden betaald vanuit programmaliijn 4 van het programma JLE (ontsluiten van informatie en activiteiten).

Gezonde School-adviseurs van de GGD

Gezonde School-adviseurs zijn in dienst van een GGD en adviseren en begeleiden scholen bij de uitvoering van de

Gezonde School-aanpak². De Gezonde School-adviseurs hebben ook een rol bij de subsidie JLE: Gezonde School-adviseurs wijzen scholen vaak op het bestaan van de subsidie en ondersteunen soms in de aanvraag en de keuze voor activiteiten.

Er zijn geen cijfers bijgehouden over het aantal uren dat een Gezonde School-adviseur gemiddeld kwijt is om scholen te adviseren over en ondersteunen bij de subsidie JLE. In de gesprekken geven de meeste JLE-makelaars en Gezonde School-adviseurs aan dat de ondersteuning niet veel tijd kost. Scholen worden op de subsidie JLE gewezen via de communicatiekanalen die sowieso worden ingezet, zoals nieuwsbrieven en gesprekken van Gezonde School-adviseurs met scholen. Soms gaat een Gezonde School-adviseur voor een school op zoek naar een geschikte activiteit om de subsidie voor in te zetten. In dat geval is een Gezonde School-adviseur wat meer tijd kwijt aan de ondersteuning.

Vanuit het programma JLE is geen budget beschikbaar voor ondersteuning aan scholen door Gezonde School-adviseurs bij het aanvragen en uitvoeren van de subsidie JLE. Het aantal uren dat een Gezonde School-adviseur per school beschikbaar heeft voor ondersteuning (op alle thema's van de Gezonde School) verschilt per gemeente. De gesproken JLE-makelaars en Gezonde School-adviseurs geven aan dat Gezonde School-adviseurs die vanuit de gemeente een vast aantal uren per school hebben voor advies en ondersteuning (op alle thema's van de Gezonde School) vaker ook scholen ondersteunen bij de subsidie JLE.

Uit de verantwoordingsgegevens blijkt dat de Gezonde School-adviseur in de eerste subsidieronde van de subsidie JLE op 101 scholen (35 procent) betrokken was bij de subsidieaanvraag en/of Jong Leren Eten-activiteit(en). Op 184 scholen (64 procent) was de Gezonde School-adviseur niet betrokken (tabel 1).

¹ In deze evaluatie is niet onderzocht welk gedeelte van het beschikbare budget inmiddels is besteed.

² Via de Gezonde School-aanpak wordt door een school integraal aan vier pijlers gewerkt: educatie, schoolomgeving, signaleren en beleid. Dit kan voor diverse thema's: voeding, bewegen en sport, roken en alcohol, welbevinden, seksualiteit en relaties, fysieke veiligheid, milieu en natuur en mediawijsheid. Scholen kunnen jaarlijks ondersteuningsaanbod aanvragen, bestaande uit een financiële bijdrage, scholing en begeleiding en advies van een Gezonde School-adviseur van de GGD. Als een school binnen het gekozen thema alle pijlers op orde heeft, kan zij het vignet Gezonde School aanvragen.

Tabel 1 Gezonde School-adviseur wel/niet betrokken.

	Ja		Nee		Niet ingevuld		Totaal
Primair onderwijs (po)/speciaal basisonderwijs (sbo)	68	31%	154	69%	1	0%	223
Voortgezet onderwijs (vo)/voortgezet speciaal onderwijs (vso)	30	53%	27	47%	-	-	57
Middelbaar beroeps onderwijs (mbo)	3	50%	3	50%	-	-	6
Totaal	101	35%	184	64%	1	0%	286

Programmabureau Jong Leren Eten (ondergebracht bij RVO)
RVO voert het Programma JLE uit in opdracht van het ministerie van LNV, en zij stemmen af met het ministerie van VWS. Bij RVO is een Programmabureau JLE actief (circa 2 FTE). Dit programmabureau heeft het programma Gezonde School opdracht gegeven de subsidie JLE op te zetten en uit te voeren. Daarnaast is RVO bij de subsidie JLE betrokken doordat ze de website www.jonglereneten.nl beheren, waar de informatie over de subsidie JLE op te vinden is. Ook kunnen scholen vragen mailen naar een inbox die door het programmabureau JLE wordt beheerd. Tot slot is het programmabureau JLE verantwoordelijk voor de verantwoording van de subsidieregeling.

Medewerkers programma Gezonde School

De subsidie JLE wordt uitgevoerd als onderdeel van het programma Gezonde School. Een programma-assistent van GGD GHOR NL besteedt ongeveer een dag in de week aan activiteiten rondom de subsidieregeling. Activiteiten zijn bijvoorbeeld de subsidieaanvragen beoordelen, de verantwoording controleren en vragen van scholen beantwoorden.

Personen op de school: Gezonde School-coördinatoren, leraren, directeuren

De subsidie JLE wordt aangevraagd door iemand die op een school werkt, bijvoorbeeld een Gezonde School-coördinator, een leraar of de directeur. Met het toegekende

budget organiseert de school een JLE-activiteit: moestuinen, koken of een excursie of gastles op het gebied van voeding.

2.2 Aanvragen en toekenningen

Aanvragen en toekenningen eerste subsidieronde

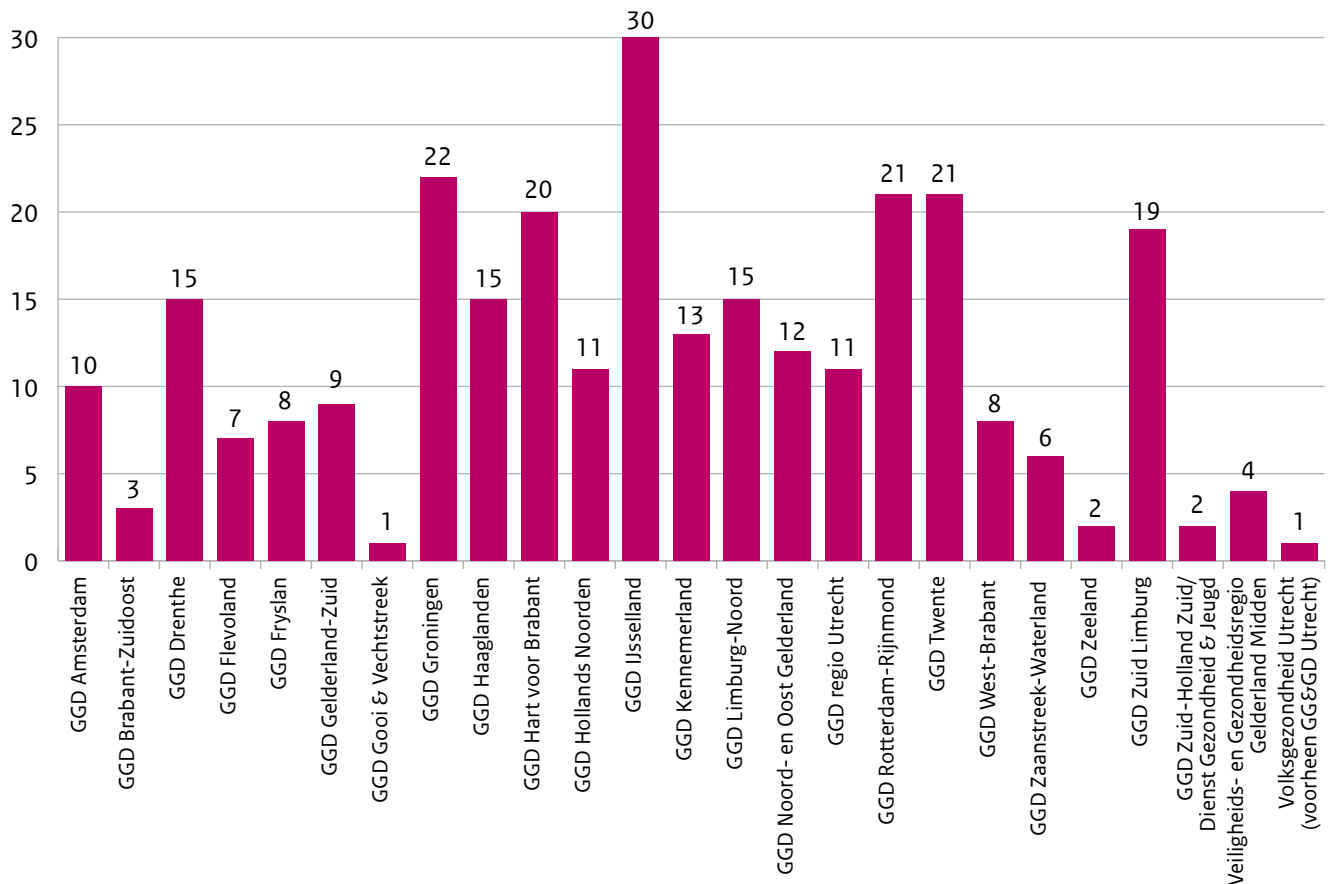
In de eerste ronde (schooljaar 2018-2019) hebben 373 scholen een JLE-subsidie aangevraagd en toegekend gekregen. Daarvan hebben 25 scholen de subsidieaanvraag later weer ingetrokken, bijvoorbeeld omdat ze toch geen tijd konden vrij maken om de activiteit te organiseren die ze met de subsidie hadden willen bekostigen. Nog eens 62 scholen hebben geen subsidie gekregen omdat ze geen verantwoording hebben aangeleverd. In totaal hebben 286 scholen daadwerkelijk subsidie ontvangen. De subsidie is het vaakst uitgekeerd aan po/sbo-scholen en een beperkt aantal keer aan mbo-scholen (tabel 2).

Het aantal scholen dat een JLE-subsidie heeft aangevraagd loopt sterk uiteen per GGD-regio (figuur 2). De regionale verschillen zijn niet (volledig) te verklaren door de verschillen in grootte van de GGD-regio's. Zo hebben de regio's Brabant Zuid Oost (3 aanvragen) en Gelderland Midden (4 aanvragen) een vergelijkbaar aantal of meer inwoners (respectievelijk ongeveer 750.000 en 670.000) dan bijvoorbeeld IJsselland (30 aanvragen, ongeveer 513.000 inwoners)

Tabel 2 Aantal aanvragen en scholen die subsidie hebben ontvangen.

Aantal scholen die subsidie hebben aangevraagd	373	
Aantal scholen die aanvraag hebben ingetrokken	25	
Aantal scholen die niet hebben verantwoord en daarom geen subsidie hebben ontvangen	62	
Aantal scholen die subsidie hebben ontvangen	286	Po/sbo: 223
		Vo/vso: 57
		Mbo: 6

Figuur 2 Aantal aanvragen per GGD-regio.

en Noord- en Oost-Gelderland (12 aanvragen, ongeveer 800.000 inwoners).¹ In de evaluatie is geen analyse van de regio's gedaan, waardoor geen definitieve verklaring voor de regionale verschillen is te geven. Een mogelijke verklaring is de inzet door Gezonde School-adviseurs, die verschilt per gemeente (zie paragraaf 2.1). Volgens de gesprekspartners zijn meer aanvragen gedaan in regio's waar de Gezonde School-adviseur de scholen op de subsidie heeft geattendeerd en heeft ondersteund bij het aanvragen en uitvoeren.

Aanvraagprocedure

In de eerste ronde is de JLE-subsidie toegekend op volgorde van aanvraag. Daarbij zijn geen toekenningscriteria gebruikt. De scholen ontvingen het toegekende budget nadat de gesubsidieerde activiteiten hadden plaatsgevonden en de school de inzet van de subsidie had verantwoord. Voor de verantwoording dienden scholen online een lijst

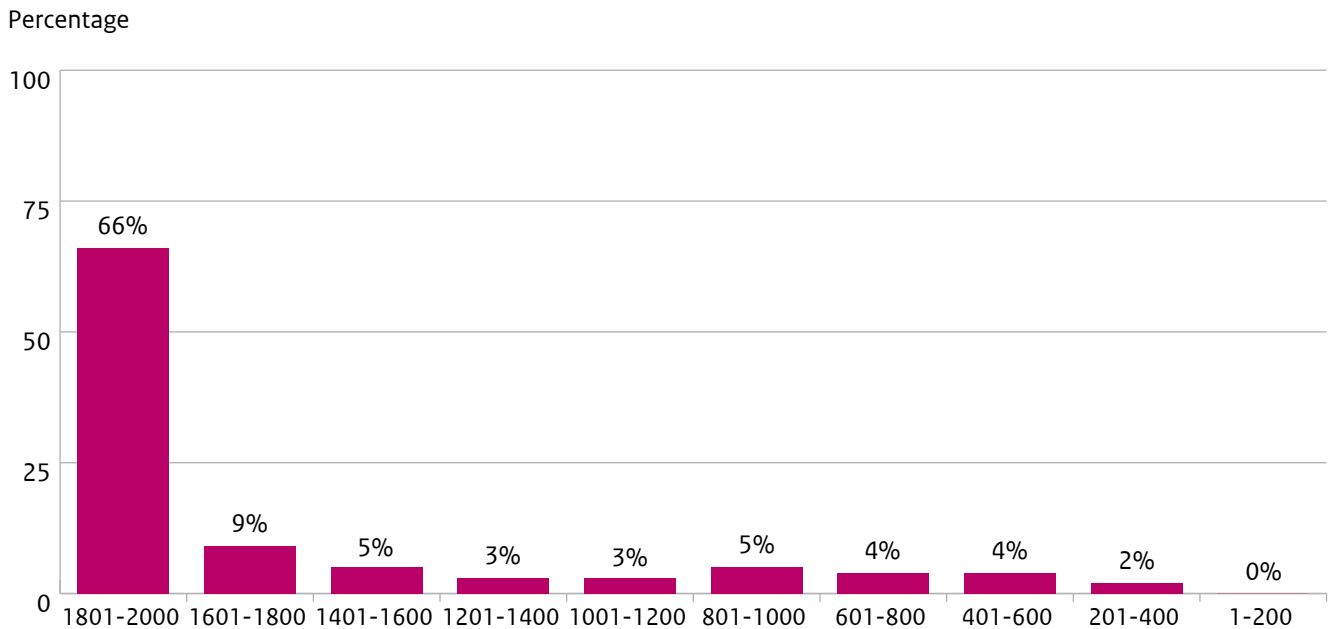
met vragen in te vullen en foto's en/of filmpjes van de uitgevoerde activiteit te uploaden.

Uit de verantwoording en de gesprekken blijkt dat veel scholen positief zijn over de aanvraagprocedure. De procedure was volgens hen helder en eenvoudig. Scholen die kritisch zijn noemen dat er te veel of onduidelijke informatie was. Uit de verantwoording blijkt niet om welke informatie dat precies gaat. Ook zijn enkele scholen kritisch op de verantwoordingsprocedure. Ze geven aan dat ze vooraf niet wisten hoe ze precies moesten verantwoorden en dat de verantwoording hen veel tijd heeft gekost.

Voor de tweede subsidieronde is de aanvraagprocedure aangepast. Scholen moesten eerst hun belangstelling registreren. Uit deze groep zijn aan de hand van criteria scholen geselecteerd die de subsidie toegekend hebben gekregen. Na de toekenning vullen de scholen in voor welke activiteiten ze de subsidie gaan gebruiken.

¹ <https://www.ggdghorkennisnet.nl/thema/informatie-en-onderzoek/publicaties/publicatie/15512-inwonersaantal-per-ggd-per-1-januari-2016>; geraagdpleegd op 29-01-2020.

Figuur 3 Spreiding in aangevraagde bedragen (in euros).

Hoogte subsidiebudget

De scholen konden per schoollocatie maximaal 2.000 euro subsidie aanvragen. Meer dan de helft van de scholen heeft het maximumbedrag aangevraagd en tweederde van de scholen meer dan 1.800 euro (figuur 3).¹ Gemiddeld is ongeveer 1.700 euro aangevraagd. Er zijn relatief kleine verschillen te zien tussen po/sbo, vo/vso en mbo-scholen wat betreft het gemiddeld ontvangen bedrag per schoollocatie (tabel 3).

Tabel 3 Gemiddelde aangevraagde bedragen per schoollocatie.

Po/sbo	€1.683
Vo/vso	€1.809
Mbo	€1.958
Alle schooltypen	€1.702

De subsidieregeling is bedoeld en geïntroduceerd als ‘een tegemoetkoming in de kosten’. In de verantwoording hebben 184 scholen (64 procent) aangegeven dat de hoogte van het bedrag kostendekkend was voor de activiteiten. Voor 102 scholen (36 procent) was dit niet het geval (tabel 4).

¹ Van 280 van de 286 scholen die subsidie hebben ontvangen is bekend hoeveel subsidie ze hebben aangevraagd en ontvangen. De cijfers over de (gemiddelde) aangevraagde en ontvangen bedragen zijn gebaseerd op deze 280 scholen.

Tabel 4 Subsidie kostendekkend.

	Ja		Nee		Totaal
Po/sbo	144	65%	79	35%	223
Vo/vso	36	63%	21	37%	57
Mbo	4	67%	2	33%	6
Totaal	184	64%	102	36%	286

De meeste JLE-makelaars en Gezonde School-adviseurs zijn positief over de hoogte van het subsidiebudget. In de verantwoording hebben enkele scholen aangegeven dat ze graag een hoger bedrag hadden willen aanvragen. Hieronder staan een aantal quotes van scholen (uit de verantwoordingsinformatie) over de hoogte van het subsidiebudget.

“Wij hebben ook nog extra schoolbudget hieraan besteed, maar het was een zeer welkom bedrag.”
 “We merken dat naast de aanleg en het onderhoud van de moestuin ook de aangeschafte kooksets meer financiën vragen dan voorzien.”
 “Wij zien dit als een tegemoetkoming, we geven er zelf ook veel geld aan uit om dit te realiseren.”
 “Omdat beide projecten nieuw zijn, legt de school een deel van de investering bij.”

Besteding subsidie

Er zijn geen cijfers beschikbaar of scholen het gehele toegekende bedrag hebben ingezet voor het beoogde doel. Wel hebben zo'n twintig scholen bij het programma Gezonde School aangegeven dat ze nog budget over hadden. Zij kregen als reactie dat ze het overgebleven budget naar eigen inzicht mogen inzetten voor activiteiten over voedingseducatie.

Bij de subsidieaanvraag JLE konden scholen gebruikmaken van een overzicht met activiteiten waar de subsidie voor kan worden ingezet. Het overzicht heeft drie categorieën (moestuineren, koken en excursie of gastles) met in totaal zestien activiteiten en ondersteunende middelen. Bij de activiteiten en middelen staan maximumbedragen vermeld. Bijvoorbeeld: de toegangskosten voor een kas zijn maximaal 100 euro per klas en de kosten voor lesmateriaal over koken zijn maximaal 50 euro per klas.¹ Uit de gesprekken blijkt dat scholen verschillend zijn omgegaan met het overzicht en de maximumbedragen. Sommige scholen hebben het budget flexibel ingezet door een bedrag dat ze voor de ene activiteit hadden aangevraagd in te zetten voor een andere activiteit. Andere scholen hebben zich strikter gehouden aan het overzicht. Een aantal daarvan heeft in de

verantwoording aangegeven dat ze het overzicht als belemmerend hebben ervaren, omdat ze hierdoor minder flexibel waren in wat ze konden doen met de subsidie.

Motivatie om subsidie aan te vragen

Scholen zijn om verschillende redenen gemotiveerd om de subsidie JLE aan te vragen. In de verantwoording geven veel scholen aan dat de activiteiten passen bij het beleid / de plannen van de school. Ze noemen bijvoorbeeld dat ze Gezonde School zijn op het thema voeding en dat de subsidie helpt om hun doelstellingen op dat vlak te realiseren. Of dat ze gezond eten / gezonde voeding als doel hebben opgenomen in hun jaarplan en op school aandacht aan dit thema besteden. Een andere vaak genoemde reden is dat met de subsidie iets blijvends kan worden gedaan. Scholen noemen regelmatig dat ze de subsidie hebben aangevraagd omdat ze hiermee een moestuin konden aanleggen of materialen (zoals pannen) konden aanschaffen.

Hieronder staan een aantal quotes van scholen (uit de verantwoordingsinformatie) die hun motivatie om de subsidie JLE aan te vragen illustreren.

¹ Het overzicht is via deze link te raadplegen: <https://www.jonglereneten.nl/activiteiten-matrix-subsidie-jong-leren-eten>.

“Als gezonde school vinden we het belangrijk om kinderen al jong het belang van gezond eten mee te geven en kennis over voeding aan te bieden.”
 “We hadden in ons jaarplan gezond eten opgenomen als doel.”
 “Omdat we al heel lang een braakliggend stukje tuin voor de school hadden waar we graag iets mee wilden, en dan bij voorkeur een moestuin.”
 “Om een impuls te geven aan de op te starten schooltuin.”
 “Het is zo belangrijk dat leerlingen van jongs af aan ook op school bezig zijn met gezond eten!”
 “Wij willen de kinderen graag gezond leren eten en ook leren waar het eten vandaan komt.”

Uit de verantwoordingsgegevens blijkt dat bij 223 scholen (78 procent) de subsidie JLE de directe aanleiding was om de desbetreffende activiteit(en) over gezond eten uit te voeren of in te plannen. Bij de andere 63 scholen (22 procent) stonden de activiteiten al op de planning. Uit de gesprekken volgt dat de activiteiten die scholen met de subsidie hebben bekostigd vaak activiteiten zijn in aanvulling op al bestaande activiteiten over voeding. Een school heeft bijvoorbeeld wel al een watertappunt en biedt lessen over gezonde voeding, maar een excursie organiseren of kookles is nieuw.

Tevredenheid over subsidie JLE

Scholen en andere betrokkenen (JLE-makelaars, Gezonde School-adviseurs, medewerkers NME-centra) zijn over het algemeen zeer positief over de subsidie JLE. Vaak is genoemd dat de subsidie heel laagdrempelig aan te vragen is en scholen de mogelijkheid geeft een andersoortige activiteit over voeding te organiseren (een ervaring in plaats van een les). Zonder de subsidie had de school dat niet kunnen doen. Scholen en betrokkenen hebben ook verbeterpunten en wensen benoemd:

- Scholen willen de subsidie graag nog een keer aanvragen. Dit zou bijdragen aan structurele borging van aandacht voor het thema voeding op scholen.
- Scholen hebben behoefte aan een overzicht van activiteiten/bedrijven waar de subsidie voor ingezet kan worden

(in sommige regio's is zo'n overzicht al beschikbaar). Ook ontvangen scholen graag *best practices* van andere scholen.

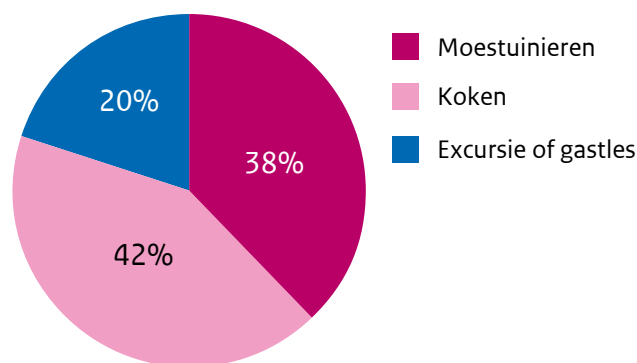
- Geef meer bekendheid aan de subsidie JLE. Scholen weten dat niet alle scholen in hun omgeving op de hoogte zijn van de subsidie.
- Scholen ontvangen graag vooraf (een deel van) het subsidiebudget, in plaats van nadat de activiteiten uitgevoerd en verantwoord zijn.

2.3 Activiteiten en bereik

Activiteiten

Van de 286 scholen die in de eerste ronde een JLE-subsidie hebben ontvangen, is niet bekend aan welke activiteiten zij de subsidie hebben besteed. Wel is van 278 van de 373 scholen die een aanvraag hebben gedaan bekend voor welke categorie van activiteiten zij een subsidie hebben aangevraagd.¹ In totaal hebben deze scholen voor 1.524 activiteiten subsidie aangevraagd. De subsidie JLE is het vaakst aangevraagd voor activiteiten binnen de categorieën 'moestuiniëren' en 'koken'. Er zijn geen opvallende verschillen tussen po/sbo, vo/vso en mbo (figuur 4 en tabel 5).

Figuur 4 Spreiding over activiteiten waar subsidie voor is aangevraagd.

¹ Onder deze scholen zijn zowel scholen die subsidie hebben ontvangen als scholen die geen subsidie hebben ontvangen (omdat ze hun aanvraag hebben ingetrokken of omdat ze niet verantwoord hebben).

Tabel 5 Aantal activiteiten waar subsidie voor is aangevraagd per categorie.

	Categorie 'moestuiniëren'		Categorie 'koken'		Categorie 'excursie of gastles'	
Po/sbo	469	38%	526	43%	233	19%
Vo/vso	93	35%	107	40%	69	26%
Mbo	11	41%	9	33%	7	26%
Totaal	573	38%	642	42%	309	20%

Bereik onder leerlingen

De 286 scholen die de subsidie JLE hebben ontvangen, hebben in de verantwoording aangegeven hoeveel leerlingen hebben deelgenomen aan de activiteiten. Sommige scholen hebben hier een aantal leerlingen opgegeven, andere scholen hebben 'hele klas' of 'hele school' ingevuld. Als een school 'hele klas' heeft ingevuld is in de verantwoordingsinformatie uitgegaan van 25 leerlingen. In totaal komt het geschatte bereik van de eerste subsidieronde daarmee uit op 38.309 leerlingen en daarnaast nog 23 'hele scholen' (waarvan 20 po/sbo-scholen en 3 vo/vso-scholen).

2.4 Na de subsidie

Intentie om verder te gaan met het thema voeding

In de verantwoording geven 259 van de 286 scholen (91 procent) aan dat de subsidie JLE aanleiding is om verder te gaan met het thema voeding binnen de school. Een kanttekening bij dit cijfer is dat de antwoorden niet

eenduidig te interpreteren zijn, omdat niet duidelijk is hoe scholen 'verder gaan met het thema' hebben geïnterpreteerd. Waren scholen al bezig met het thema voeding en gaan ze na de subsidie JLE op dezelfde voet verder? Of waren scholen al bezig met het thema en doen ze er na de subsidie JLE een schepje bovenop? Hieronder staan een aantal quotes van scholen (uit de verantwoordingsinformatie) over de inzet van de subsidie JLE.

"Door de subsidie hebben we op het gebied van voeding grote stappen kunnen maken. Dit is de schoolontwikkeling zeer ten goede gekomen."

"Dit stond al hoog op de agenda los van de subsidie. De subsidie maakt het wel mogelijk om zaken sneller te realiseren. En ook om een aansprekend voorbeeld te kunnen zijn."

"Zonder subsidie zouden we hier ook mee aan de slag zijn (gegaan)."

De gesprekspartners geven aan dat bijna alle scholen in Nederland wel iets doen op het thema voeding en dat de subsidie JLE een mooie kans is om een andersoortige activiteit binnen het thema te organiseren. Ook noemen gesprekspartners dat veel scholen met de subsidie iets blijvends hebben aangeschaft of opgezet, zoals keukenmaterialen of een moestuin. Het is aannemelijk dat deze scholen ook na de subsidie JLE bezig blijven met het thema voeding. Gesprekspartners verwachten wel dat het voor veel scholen die een gastles of excursie hebben gedaan lastig zal zijn om zonder subsidie nog een keer een gelijksoortige activiteit te ondernemen. Dit zijn over het algemeen kostbare activiteiten.

Vignet en ondersteuningsaanbod Gezonde School

Van de 286 scholen die de subsidie JLE hebben ontvangen, hadden 120 scholen (42 procent) op het moment dat ze de subsidie aanvroegen een vignet op een of meerdere van de thema's van Gezonde School (tabel 6). Van deze scholen hadden 91 scholen (32 procent) het vignet voeding (naast soms nog andere vignetten). Na de eerste subsidieronde (ofwel in de tweede subsidieronde) liggen deze aantallen op respectievelijk 133 (47 procent) en 98 scholen (34 procent).

Op vergelijkbare wijze is het gebruik van het ondersteuningsaanbod¹ van Gezonde School onderzocht. Ongeveer een kwart van de scholen (24 procent) gebruikte op het moment dat ze de subsidie JLE aanvroegen het ondersteuningsaanbod van Gezonde School (voor schooljaar 2018 – 2019), waarvan de helft (12 procent) op het thema voeding. Bij het ondersteuningsaanbod voor het schooljaar 2019 – 2020 (inschrijving voorjaar 2019, ná de toekenning van de JLE-subsidie) lagen deze aantallen iets lager: 59 van de 286 scholen heeft voor dat schooljaar ondersteuningsaanbod van Gezonde School toegekend gekregen, waarvan wederom ongeveer de helft op het thema voeding (tabel 7).

¹ Scholen die Gezonde School willen worden kunnen het ondersteuningsaanbod van het programma Gezonde School aanvragen. Er is ondersteuningsaanbod op verschillende thema's, waaronder het thema voeding. Het is niet verplicht voor scholen om vervolgens ook het vignet Gezonde School te behalen.

Tabel 6 Deelnemende scholen met een vignet Gezonde School voor en na de eerste subsidieronde.

	Ten tijde van subsidieaanvraag*		Na eerste subsidieronde**		Verskil	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent	Aantal	Procent
Scholen die JLE-subsidie hebben ontvangen	286	100%	286	100%		
... met vignet Gezonde School	120	42%	133	47%	+13***	+11%
... met vignet thema voeding	91	32%	98	34%	+7****	+8%

* Gezonde School, peildatum november 2018.

** Gezonde School, peildatum 3 februari 2020.

*** Er zijn 16 scholen bijgekomen met een vignet; 3 scholen beschikken niet langer over een vignet.

**** Er zijn 9 scholen bijgekomen met een vignet op het thema voeding; 2 scholen beschikken niet langer over een vignet op dit thema.

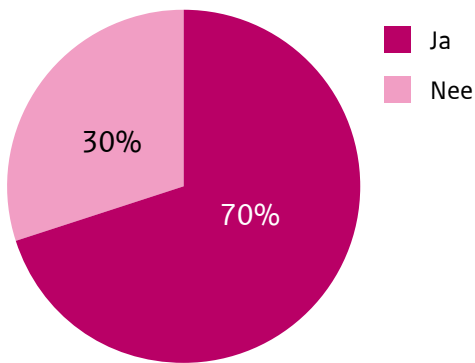
Tabel 7 Toegekend ondersteuningsaanbod van Gezonde School in de schooljaren 2018-2019 en 2019-2020. Interesse om verder te gaan of te starten met de Gezonde School-aanpak

	Schooljaar 2018-2019		Schooljaar 2019-2020	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent
Scholen die JLE-subsidie hebben ontvangen	286	100%	286	100%
... met ondersteuningsaanbod (alle thema's)	70	24%	59	21%
... met ondersteuningsaanbod voeding	34	12%	29	10%

Interesse om verder te gaan of te starten met de Gezonde School-aanpak

In de verantwoording voor de subsidie JLE geeft een meerderheid van de scholen (70 procent) aan dat ze al werkten met de Gezonde School-aanpak toen ze de subsidie JLE aanvroegen (figuur 5 en tabel 8).

Figuur 5 Scholen die wel/niet met de GS-aanpak werken.

Van de 87 scholen die naar eigen zeggen nog niet werkten met de Gezonde School-aanpak geeft ruim tweederde (63; 72 procent) aan interesse te hebben om ‘verder te gaan met de Gezonde School-aanpak’. De overige 24 scholen (28 procent) hebben geen interesse. Deze scholen geven bijvoorbeeld aan dat de Gezonde School-aanpak niet bij hen past, omdat ze via hun eigen methoden en/of vanuit

intrinsieke motivatie willen werken. Ook bij deze cijfers past weer de kanttekening dat scholen verschillende beelden kunnen hebben bij wat ‘werken met de Gezonde School-aanpak’ betekent. De onderstaande quotes van scholen (uit de verantwoordingsinformatie) illustreren dat ze al werken met de GS-aanpak.

“We doen mee met het EU-schoolfruit. We hebben een verplichte waterdag op woensdag. Op woensdag en vrijdag is het groente-/fruitdag. We stimuleren gezonde traktaties.”
 “We leveren zo weken lang drie dagen per week schoolfruit voor alle leerlingen. 1x per maand verzenden we naar ouders tips voor een gezond ontbijt en een gezonde lunch. 1x per jaar organiseren we drie-weken-gezond waarin we in de eerste week praten.”
 “Gezonde kantine schaal in bezit. Waterpunt in de school. Gezonde automaten voor leerlingen. We werken met gescheiden afval.”

Volgens de meeste gesprekspartners is de stap tussen een activiteit ondernemen met de subsidie JLE en gaan werken volgens de vier pijlers van de GS-aanpak erg groot. De meeste gesprekspartners verwachten daarom niet dat veel scholen door de subsidie JLE van start zullen gaan met de GS-aanpak.

Tabel 8 Werkten scholen al met de GS-aanpak.

	Ja		Nee		Niet ingevuld		Totaal
Po/sbo	146	65%	76	34%	1	0%	223
Vo/vso	48	84%	9	16%	-	-	57
Mbo	5	83%	1	17%	-	-	6
Totaal	199	70%	86	30%	1	0%	286

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies

Hier volgen de belangrijkste conclusies van de evaluatie van de eerste ronde van de subsidieregeling JLE.

- Er was grote interesse voor de subsidie JLE: 373 scholen hebben in de eerste ronde subsidie aangevraagd en toegekend gekregen.
- Het aantal scholen dat daadwerkelijk subsidie heeft ontvangen viel aanzienlijk lager uit. Bijna 90 scholen hebben hun aanvraag ingetrokken of hun uitgaven niet verantwoord, waardoor 286 scholen de subsidie JLE hebben ontvangen. In totaal is in de eerste ronde bijna 0,5 miljoen euro uitgekeerd. Voor de tweede en derde subsidieronde resteerde in totaal nog ongeveer 1,4 miljoen euro.
- Het aantal scholen dat een JLE-subsidie heeft aangevraagd loopt sterk uiteen per GGD-regio. De regionale verschillen zijn niet (volledig) te verklaren door de verschillen in grootte van de regio's. De beschikbaarheid van Gezonde School-adviseurs vormt een mogelijke verklaring, maar dit zou nader onderzocht moeten worden (zie aanbevelingen).
- De hoogte van het subsidiebudget (maximaal 2.000 euro per schoollocatie) lijkt passend. Veel scholen hebben een bedrag van 2.000 euro of net daaronder aangevraagd. Gemiddeld is ongeveer 1.700 euro aangevraagd. Volgens het merendeel van de scholen was het budget kosten-dekkend voor de activiteiten.
- De meeste activiteiten zijn aangevraagd binnen de categorieën 'moestuineren' en 'koken'. Aan de activiteiten die met de subsidie JLE zijn bekostigd, hebben naar schatting 38.000 leerlingen en daarnaast nog 23 'hele scholen' deelgenomen (20 po/sbo-scholen en 3 vo/vso-scholen).
- Belangrijke redenen voor scholen om de subsidie JLE aan te vragen waren dat de activiteiten aansloten bij het beleid van de school en dat met de subsidie iets blijvends kon worden gedaan, zoals een moestuin aanleggen.
- De subsidie JLE is vooral gebruikt door scholen die al bezig waren met het thema voeding, en die in aanvulling op bestaande activiteiten (bijvoorbeeld lessen over gezonde voeding) een nieuwe, andersoortige activiteit konden organiseren, bijvoorbeeld een excursie of kookles).

- De verwachting is dat voor veel scholen die een gastles of excursie hebben gedaan het lastig zal zijn om zonder subsidie nog een keer een gelijksoortige activiteit te ondernemen. Dit zijn voor een school kostbare activiteiten.
- Iets minder dan de helft van de scholen had op het moment dat ze de subsidie JLE aanvroegen een vignet Gezonde School. Dit aantal is iets gestegen na de eerste subsidieronde. Of deze toename bovengemiddeld is en of er een relatie is met de JLE-subsidie is op basis van de beschikbare informatie niet vast te stellen. Uit gesprekken met betrokkenen (JLE-makelaars, Gezonde School-adviseurs, medewerkers NME-centra) komt het beeld naar voren dat de subsidie JLE voor een beperkt aantal scholen een opstap is om via de vier pijlers van de Gezonde School-aanpak te gaan werken. De stap tussen een activiteit doen over voeding en volledig gaan werken volgens de vier pijlers van de Gezonde School is groot.
- Scholen en andere betrokkenen (JLE-makelaars, Gezonde School-adviseurs, medewerkers NME-centra) zijn over het algemeen zeer positief over de subsidie JLE. De aanvraagprocedure is door de meeste scholen als helder en eenvoudig ervaren. Alle relevante informatie over het aanvragen, gebruiken en verantwoorden van de subsidie JLE is op de website van JLE te vinden. Dat enkele scholen de procedure onduidelijk vonden, heeft eerder met de veelheid aan informatie te maken. Een verbeterpunt is het activiteitenoverzicht met maximumbedragen. Scholen hebben dit verschillend gebruikt, doordat niet duidelijk was of ze zich strikt moesten houden aan het overzicht of dat het om richtbedragen ging.
- Best practices van activiteiten op scholen verzamelen en delen met andere scholen via communicatiekanalen (bijvoorbeeld via website, nieuwsbrief gezondeschool.nl).
- In brede zin meer bekendheid geven aan de subsidie JLE. Scholen geven aan dat andere scholen in hun omgeving er vaak niet van op de hoogte zijn. Het netwerk van JLE kan hiervoor worden gebruikt: bijvoorbeeld JLE-makelaars en Gezonde School-adviseurs, maar ook NME-centra en gemeenten.

2 Informatie bijhouden en verdiepen

Het programma JLE verzamelt veel informatie over het gebruik van de subsidie JLE. Tegelijkertijd is op een aantal relevante aspecten nog geen goed zicht, vooral over de effecten van de subsidie JLE. Mogelijke interessante vragen om nader te onderzoeken zijn:

- Hoe zijn de regionale verschillen in aantal aanvragen te verklaren? Wat maakt dat scholen wel of geen subsidie aanvragen? Wat is hierin de rol van GGD'en/Gezonde School-adviseurs en JLE-makelaars? En wat is de rol van NME-centra? Wat kunnen regio's hierin van elkaar leren?
- Worden vooral scholen bereikt die bekend zijn bij en met Gezonde School (via nieuwsbrief of Gezonde School-adviseurs)? Hoe kunnen scholen (desgewenst) ook via andere kanalen worden bereikt?
- In hoeverre draagt de subsidie JLE eraan bij dat scholen actief zijn op het thema voeding? Wat deden scholen vóór deelname aan de subsidie op het thema voeding? Wat zijn ze na deelname aan de subsidie anders of meer gaan doen? En wat is de rol van subsidie JLE hierin geweest?
- In hoeverre stimuleert de subsidie JLE scholen om te werken volgens de aanpak van Gezonde School?

3 Doelen en concrete beoogde resultaten van de subsidie opstellen

Voor het programma JLE is een ambitie geformuleerd: jeugd/jongeren 'voedselvaardig' maken. De bijdrage van de subsidie JLE, als één van de onderdelen van het programma, aan deze ambitie is niet verder toegelicht. Ook zijn er voor de subsidie JLE geen beoogde resultaten vastgesteld. Door de samenhang tussen de subsidie JLE en het doel van het programma JLE in beeld te brengen en voor de subsidie JLE concrete beoogde resultaten te formuleren (bijvoorbeeld het aantal po/vo/mbo-scholen dat men er graag mee wil bereiken), kan achteraf worden bepaald of de subsidie op de juiste plek terecht komt. Zo ontstaat ook voor het ministerie van LNV, dat de subsidie bekostigt, en het programma Gezonde School, die de regeling uitvoert, beter inzicht in de toegevoegde waarde van de subsidie. Dit helpt in gesprekken over de vraag om de subsidie JLE al dan niet voort te zetten en de betrokkenheid van het programma Gezonde School hierbij. De inzichten uit deze evaluatie en dan vooral het opgestelde toetsingskader (zie paragraaf 1.4) kunnen hierbij behulpzaam zijn.

3.2 Aanbevelingen

Uit de evaluatie komen de volgende aanbevelingen:

1 Communicatie richting scholen

Er is op de website van Jong Leren Eten veel informatie beschikbaar over de aanvraagprocedure, het gebruik en de verantwoording van de subsidie JLE. Toch blijkt dat scholen niet altijd goed op de hoogte zijn. Concrete verbetermogelijkheden zijn:

- Belangrijke informatie op compacte en aantrekkelijke wijze communiceren naar scholen, bijvoorbeeld met behulp van een kort filmpje (ook via gezondeschool.nl).
- Het activiteitenoverzicht en de communicatie over de maximumbedragen per activiteit verduidelijken.
- Een overzicht opstellen met activiteiten in de verschillende regio's die scholen met de subsidie kunnen inkopen (in een aantal regio's bestaat zo'n overzicht al).

Bijlage 1: Programma Jong Leren Eten

Het programma Jong Leren Eten bestaat uit vijf programmalijnen.

Programmalijn 1: Gezonde School ondersteuningsaanbod	Via JLE wordt de Gezonde School-aanpak versterkt. Per jaar kunnen 350 scholen extra het ondersteuningsaanbod (ter waarde van 3.000,- euro) met het vignet 'voeding' van de Gezonde School oppakken. ¹
Programmalijn 2: Strategische projecten	Het programma JLE zorgt voor het actualiseren en onder de aandacht brengen van enkele (landelijke) strategische projecten. Daarbij gaat het onder andere om: Smaaklessen, het EU-Schoolfruit- en groenteprogramma, Lekker Fit! en Gezonde Schoolkantine. Het doel is koppeling van deze activiteiten in het voedselbeleid op een school. ²
Programmalijn 3: Subsidieregeling Jong Leren Eten	Alle scholen in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs en kinderopvanglocaties kunnen de subsidie Jong Leren Eten aanvragen voor drie activiteiten: moestuinieren, koken of een excursie of gastles op het gebied van voeding. ³ De subsidie Jong Leren Eten (subsidie JLE) voorziet in drie rondes: schooljaar 2018-2019, schooljaar 2019-2020 en schooljaar 2020-2021 (omdat de rondes over drie schooljaren verspreid zijn loopt de subsidieregeling langer dan het programma JLE 2017-2020). De subsidie JLE heeft als motto 'Lekker naar buiten!'.
Programmalijn 4: Ontsluiten van informatie en activiteiten	Om alle aanwezige kennis optimaal uit te wisselen is voorzien in: <ul style="list-style-type: none">• Een portal: www.jonglereneten.nl. Van dit portal is het aantal bezoekers bijgehouden, zie hiervoor bijlage 4.• Makelaars Jong Leren Eten (JLE-makelaars). Er zijn 24 JLE-makelaars actief in Nederland. In elke provincie werken een makelaar vanuit het gezondheidsdomein en een makelaar vanuit het duurzaamheidsdomein samen.⁴ De JLE-makelaars organiseren regionaal aanbod en denken mee over een samenhangende aanpak voor scholen in hun regio.⁵
Programmalijn 5: Onderzoek	Het programma JLE wordt gemonitord. Daarnaast wordt gezocht naar afstemming met ander (lopend) onderzoek op het gebied van voedingseducatie.

¹ JLE basisfolder.

² JLE basisfolder.

³ In eerdere documentatie is de naam van programmalijn 'Theorie koppelen aan praktijk via concrete acties'.

⁴ <https://www.jonglereneten.nl/>; geraadpleegd op 29-01-2020.

⁵ JLE basisfolder.

Bijlage 2: Onderzoeksactiviteiten

Onderzochte aspecten veranderlogica

Input	<ul style="list-style-type: none">• Financiën<ul style="list-style-type: none">- Subsidiebudget beschikbaar voor scholen- Kosten opzet regeling bij het programma Gezonde School• Menskracht, beschrijving van de inzet vanuit:<ul style="list-style-type: none">- JLE-makelaars- Gezonde School-adviseurs- Medewerkers van het programma Gezonde School- Programmabureau JLE (ondergebracht bij RVO)- Personen op de school: Gezonde School-coördinatoren, leraren, directeuren
Throughput	<ul style="list-style-type: none">• Aanvraagprocedure<ul style="list-style-type: none">- Beschrijving en tevredenheid• Aantal scholen dat de subsidie JLE heeft aangevraagd in de 1e subsidieronde, uitgesplitst naar:<ul style="list-style-type: none">- Onderwijssoort- GGD-regio• Subsidiebudget:<ul style="list-style-type: none">- Aangevraagde bedragen- Benutting- Kostendekkend• Motivatie voor scholen om de subsidie JLE aan te vragen• Tevredenheid van scholen en andere betrokkenen over de subsidie JLE
Output	<ul style="list-style-type: none">• Activiteiten waar de subsidie JLE voor is ingezet• Bereik: aantal leerlingen dat activiteiten heeft bijgewoond
Outcome	<ul style="list-style-type: none">• Interesse van scholen om verder te gaan met de Gezonde School-aanpak• Intentie van scholen om verder te gaan met het thema voeding• Scholen die de subsidie JLE hebben ontvangen met/zonder Gezonde School-vignet; zowel voor als na gebruik van de subsidie JLE• Scholen die de subsidie JLE ontvangen en die ondersteuningsaanbod Gezonde School hebben aangevraagd; zowel voor als na gebruik van de subsidie JLE

Onderzoeksactiviteiten

In deze evaluatie zijn de volgende onderzoeksactiviteiten uitgevoerd:

- **Algemene informatie over het programma en de subsidie JLE bestuderen.** Zoals informatie op de website www.jonglereneten.nl en de JLE basisfolder.
- **Werksessie opstellen veranderlogica.** In een werksessie met betrokkenen bij de regeling is een veranderlogica opgesteld en is per onderdeel van de veranderlogica bepaald op welke aspecten in de evaluatie informatie is verzameld.
- **Verantwoordingsgegevens analyseren.** De scholen die subsidie hebben ontvangen hebben een verantwoording

ingediend waarbij ze een aantal vragen hebben beantwoord. Deze antwoorden zijn bestudeerd. Daarnaast hebben JLE-makelaars met 35 scholen een gesprek gevoerd over het gebruik van de subsidie JLE. De twintig beschikbare verslagen van deze gesprekken zijn bestudeerd.

- **Gesprekken.** Er zijn gesprekken gevoerd met landelijke partijen die betrokken zijn bij de subsidie JLE en met personen die regionaal actief zijn (zoals JLE-makelaars, Gezonde School-adviseurs en personen werkzaam bij Natuur- en Milieu Educatiecentra). Zie bijlage 3 voor een overzicht van de gesprekspartners.

Bijlage 3: Gesprekspartners

Organisatie/functie	Naam
Programmabureau Jong Leren Eten (ondergebracht bij RVO)	Ellen Leussink (RVO)
Programma Gezonde School	Fabienne Boonstra (GGD GHOR NL)
Platform Boerderij Educatie	Mieke Theunissen
JLE-makelaar Zeeland	Brenda de Haan-Jasperse (Natuur&ZO, gemeente Terneuzen)
JLE-makelaar Noord-Holland	Anette de Vries (ANMEC)
JLE-makelaar Noord-Brabant	Judith Piek (GGD Hart voor Brabant)
JLE-makelaar Gelderland	Myriam van Tol (GGD Noord-Oost Gelderland)
JLE-makelaar Noord-Holland	Nienke Chantrel (GGD Kennemerland)
Gezonde School-adviseur GGD Hart voor Brabant	Ingrid Bodeutsch
Gezonde School-adviseur GGD West-Brabant	Angela Schulz
Trajectleider NME voor T-Primair	Tineke Vermeer
Adviseur Gezondheid en Leefstijl GGD Amsterdam	Paul van Opdorp
Projectleider JLE-samenwerking West-Friesland	Ellie van der Schriek

Bijlage 4: Website statistieken

Webbezoeken www.jong- lereneten.nl	okt-18	nov-18	dec-18	jan-19	feb-19	mrt-19	apr-19	mei-19	jun-19	jul-19	aug-19	sep-19	okt-19	nov-19	dec-19	jan-20
Bezoeken	2313	11746	2817	2372	2538	2628	2565	2679	3086	2820	3186	7827	3343	3070	2210	2987
Unieke bezoekers	1599	8821	2099	1761	1962	1990	1916	1990	2271	2137	2359	5846	2468	2400	1755	2345

Pagina- weergaven per pagina over de subsidie	okt-18	nov-18	dec-18	jan-19	feb-19	mrt-19	apr-19	mei-19	jun-19	jul-19	aug-19	sep-19	okt-19	nov-19	dec-19	jan-20
/subsidie-jong- leren-eten	669	9373	1300	1205	1267	1522	1140	1645	1563	1242	1740	5614	1340	1209	666	1023
/subsidie-jong- leren-eten-voor- kinderopvang	397	1365	376	145	626	410	241	216	353	157	170	313	228	150	114	213
/subsidie-jong- leren-eten- voor-primair- onderwijs	401	4563	400	405	324	490	422	692	621	575	953	3524	502	491	193	342
/subsidie-jong- leren-eten-voor- voortgezet- onderwijs	122	887	107	123	94	116	99	227	158	161	281	775	191	125	70	99
/subsidie-jong- leren-eten-voor- middelbaar- beroeps- onderwijs	280	468	135	73	83	51	26	40	51	42	60	116	49	45	27	23

Auteurs:

Pauline Modderman (KWINK groep), Maarten Noordink (KWINK groep)

Begeleidingsgroep:

Ellen Leussink (RVO), Fabienne Boonstra (GGD GHOR Nederland), Ilse Storm (RIVM)

Bron foto's binnenkant:

Kookworkshop, project YammyYammy, Zeeland
Op bezoek bij de boer, Noord-Brabant (Happix-fotograaf)
Moestuïneren bij 't Schop, Noord-Brabant
Koken, gezonde school

Dit is een uitgave van:

RIVM

Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

KWINK groep

Nassaulaan 1 | 2514 JS Den Haag
www.kwinkgroep.nl

April 2020

KWINK
GROEP

De zorg voor morgen begint vandaag